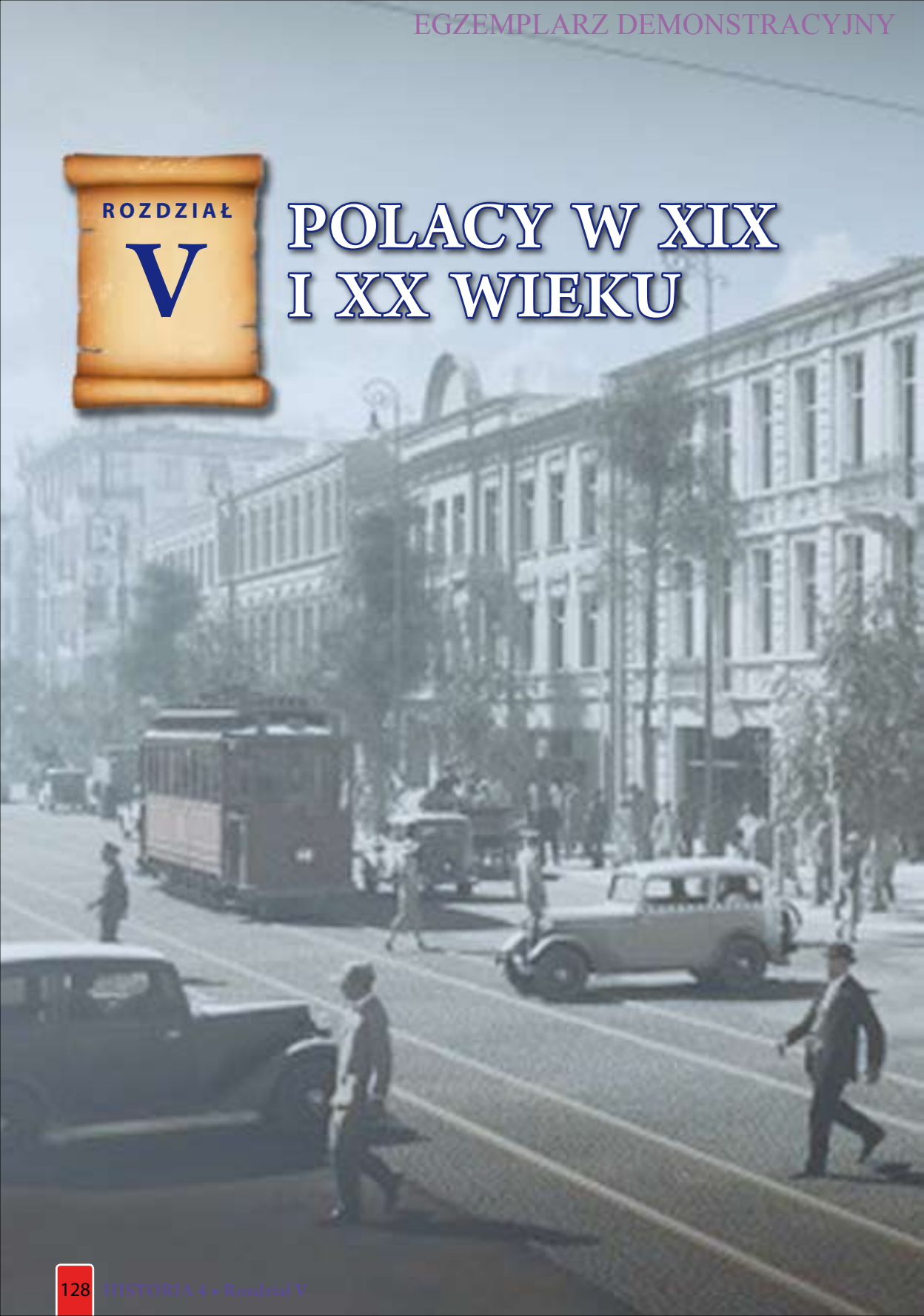

ROZDZIAŁ

V

POLACY W XIX I XX WIEKU

1 Powstania narodowe

► Przypomnij, w jakich okolicznościach powstał hymn Polski.

■ LEGIONY POLSKIE

W 1795 roku Polska przestała istnieć jako państwo. Ziemie Rzeczypospolitej podzieliły między siebie trzy państwa zaborcze. Polacy, zarówno w kraju, jak i za granicą, nigdy jednak nie pogodzili się z utratą niepodległości. Wielokrotnie swą postawą i zaangażowaniem dowodzili, że nie ustaną w wysiłkach dopóty, dopóki ojczyzna nie odzyska wolności.

Pierwszą próbę odzyskania niepodległości podjęli Polacy wkrótce po jej utracie, walcząc u boku francuskiego generała Napoleona Bonaparte. Francja prowadziła wówczas wojny z wieloma państwami europejskimi, również z tymi, które dokonały rozbioru Polski. Polacy za zgodą Napoleona utworzyli we Włoszech Legiony Polskie – oddziały wojskowe, do których wstępowali przebywający na emigracji Polacy. Ich dowódcą został generał **Jan Henryk Dąbrowski**. Legioniści nosili mundury szyte na wzór polski. Do munduru przypinali kokardy w barwach narodowych Francji, na których wyszyty był napis: „Ludzie wolni są braćmi”.

1 Jan Henryk Dąbrowski (1755-1818), generał, uczestnik powstania kościuszkowskiego, twórca Legionów Polskich we Włoszech. Walczył u boku Napoleona m.in. w czasie wojny z Rosją.

■ POWSTANIE LISTOPADOWE

Po upadku Napoleona w 1815 roku utworzono **Królestwo Polskie**, trwale połączone z Rosją. Jego władcą został car Rosji. Po koronacji car powołał rząd, składający się z Polaków, i utworzył armię polską. Wkrótce jednak do Królestwa zaczął wysyłać Rosjan, aby zajmowali miejsca polskich urzędników. W armii polskiej wprowadzono surową dyscyplinę, zniesiono wolność prasy i zaprzestano zwoływania obrad sejmu.

W nocy z **29** na **30 listopada 1830 roku** studenci ze Szkoły Podchorążych Piechoty zaatakowali oddziały rosyjskie w Warszawie i rozpoczęli powstanie, które przeszło do historii pod nazwą **powstania**

listopadowego. Powstańcy zaatakowali Belweder, zdobyli także Arsenał, gdzie składowano broń i amunicję. Wystąpienie młodych spiskowców poparł lud stolicy. Zaskoczone wojska rosyjskie wycofały się z Warszawy. W styczniu 1831 roku powstanie przekształciło się w regularną wojnę między Królestwem Polskim a Rosją. Wygrane pojedyncze bitwy (np. pod Grochowem) nie mogły jednak doprowadzić do wyzwolenia kraju. Po dziesięciu miesiącach walk, w drugiej połowie 1831 roku, powstanie upadło.

Rosjanie postanowili surowo ukarać Polaków za udział w powstaniu.

2 Starcie powstańców z kawalerią rosyjską na moście w Łazienkach Królewskich w Warszawie nocą z 29 na 30 XI 1830 r. na obrazie Wojciecha Kossaka pt. „Potyczka belwederczyków z kirasjerami rosyjskimi na moście w Łazienkach”, 1898 r.

Powstanie listopadowe

granice Księstwa
Warszawskiego

granice Królestwa
Polskiego ustalone na
kongresie wiedeńskim
w 1815 r.

większe bitwy stoczo-
ne w czasie powstania
listopadowego

Władze rosyjskie skazały na więzienie lub zesłały na Sybir kilka tysięcy uczestników powstania. Armię polską rozwiązano, a na mieszkańców Królestwa nałożono wysokie podatki. W Warszawie zbudowano także Cytadelę – twierdzę rosyjską w celu ścisłej kontroli miasta.

■ POWSTANIE STYCZNIOWE

Po upadku powstania listopadowego przez ponad trzydzieści lat w Królestwie Polskim panował spokój. Dopiero na początku lat 60. XIX wieku Polacy zaczęli jawnie protestować przeciw władzom zaborczym. Organizowali manifestacje i uroczyste obchody rocznic narodowych. Publicznie śpiewali pieśni patriotyczne, a na znak żałoby ubierali się na czarno. Tworzyli też

Stownik

Syberia (Sybir) – kraina geograficzna w azjatyckiej części Rosji, gdzie zsyłano więźniów, a także uczestników polskich powstań narodowych; panują tam bardzo trudne warunki klimatyczne
arsenał – magazyn broni

Powstanie styczniowe

klamra od pasa

wisiorek

pierścień

bransoleta

3 *Biżuteria patriotyczna noszona przez Polaków przed powstaniem styczniowym, w jego trakcie i po nim*

organizacje spiskowe przygotowujące zbrojne wystąpienie, gdyż planów odzyskania niepodległości drogą walki zbrojnej nigdy nie porzucili.

W 1863 roku rozpoczęło się powstanie styczniowe. Słabo uzbrojeni Polacy podjęli walkę partyzancką. Atakowali wroga z zaskoczenia, niewielkimi grupami. Mimo przewagi wojsk rosyjskich w jakości uzbrojenia i liczebności (Rosjanie wystawili przeciwko nam armię liczącą około 300 tys. ludzi), powstańcy stoczyli ponad 1200 bitew i potyczek.

Podczas powstania Polacy działali w konspiracji. Mimo że Rząd Narodowy pracował w ukryciu, jego zarządzenia były respektowane przez wszystkie władze. Tajna poczta sprawnie przekazywała przesyłki, a sądy wydawały wyroki na zdrajców. Opracowane wówczas zasady działań stały się podstawą funkcjonowania podczas drugiej wojny światowej Armii Krajowej oraz państwa podziemnego.

4 *„Patrol powstańczy – pikieta”. Obraz Maksymiliana Gierymskiego, 1872 r.*

Choć walki trwały ponad rok, powstanie nieuchronnie zmierzało do tragicznego końca. W kwietniu 1864 roku aresztowano przywódcę powstania **Romualda Traugutta**. Jesienią 1864 roku powstanie upadło.

TO JEST WAŻNE

- Twórcą Legionów Polskich u boku Napoleona był Jan Henryk Dąbrowski.
- Po upadku państwa polskiego Polacy dążyli do odzyskania niepodległości. W 1830 roku Polacy rozpoczęli powstanie listopadowe.
- Kolejne powstanie – styczniowe – wybuchło w 1863 roku.
- Obie próby odzyskania niepodległości zakończyły się niepowodzeniem, a na Polaków spadły surowe kary.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Przed powstaniem listopadowym doszło do
 - A. zbudowania Cytadeli w Warszawie.
 - B. wybuchu powstania styczniowego.
 - C. aresztowania Romualda Traugutta.
 - D. podziału Polski między sąsiadów.
2. Przywódcą powstania styczniowego był
 - A. Napoleon Bonaparte.
 - B. Jan Henryk Dąbrowski.
 - C. Romuald Traugutt.
 - D. Tadeusz Kościuszko.
3. Wyjaśnij, dlaczego Polacy stanęli u boku generała Napoleona Bonapartego.
4. Wyjaśnij, dlaczego Polacy podczas powstania styczniowego stosowali walkę partyzancką.
5. Wymień, co – według ciebie – zadecydowało o upadku polskich powstań.

2 Wielcy Polacy na emigracji

► Wyjaśnij, jak rozumiesz słowo „emigracja”.

■ PRZYCZYNY EMIGRACJI

W XIX wieku Polacy walczyli o niepodległość. Powstanie listopadowe i powstanie styczniowe zakończyły się klęską. Po upadku powstania listopadowego nastąpiła **Wielka Emigracja** – nazwana tak ze względu na rolę, jaką

Adam Mickiewicz

Urodził się w 1798 w Zaosiu koło Nowogródka, zmarł w 1855 roku w Konstantynopolu. Poeta, publicysta i działacz polityczny. Uważany za jednego z najsłynniejszych polskich poetów romantycznych. Znany przede wszystkim jako autor ballad, dramatu „Dziady” oraz epopei narodowej pt. „Pan Tadeusz”. Dzieciństwo i młodość spędził na Litwie, w czasie studiów działał w tajnych organizacjach młodzieżowych, za co został skazany przez władze rosyjskie i zesłany w głąb Rosji. Po powrocie osiedlił się w Paryżu, gdzie w 1834 roku wydał „Pana Tadeusza”. Jest to jedno z najpopularniejszych dzieł literatury polskiej.

Fryderyk Chopin

Urodził się w Żelazowej Woli w 1810 roku, zmarł w Paryżu w 1849 roku. Wybitny kompozytor romantyczny i słynny pianista łączący tradycje muzyki ludowej i narodowej. Najsłynniejsze jego dzieła to koncerty oraz „Etiuda rewolucyjna” napisana pod wrażeniem wiadomości o wybuchu powstania listopadowego. Autor 17 polonezów, 57 mazurków, także ballad i pieśni. Od 1830 roku przebywał na emigracji.

odegrała w życiu umysłowym narodu polskiego. Wielkie dzieła tworzyli poza granicami kraju m.in. **Adam Mickiewicz** i **Fryderyk Chopin** (czytaj: szopen).

W drugiej połowie XIX wieku także wielu Polaków opuszczało ziemię polską. Polscy emigranci zasłynęli w wielu krajach jako wybitni konstruktorzy, wynalazcy, budowniczowie i artyści. We Francji badania naukowe prowadziła **Maria Skłodowska-Curie** (czytaj: kiri), w Ameryce sukcesy aktorskie odnosiła **Helena Modrzejewska**.

Helena Modrzejewska

Urodziła się w 1840 roku w Krakowie, zmarła w 1909 roku w USA. Aktorka teatralna specjalizująca się w rolach szekspirowskich. Karierę rozpoczęła we Lwowie. W Warszawie osiągnęła status gwiazdy. W 1876 roku wyemigrowała do USA. Z czasem zaczęła występować w teatrze; zyskała olbrzymie uznanie i rozgłos. Na kongresie kobiet w Chicago wygłosiła odczyt na temat sytuacji kobiet pod zaborem rosyjskim i pruskim. Za krytykę rządu rosyjskiego otrzymała zakaz wjazdu na terytorium rosyjskie. Ostatnia wizyta na ziemiach polskich miała miejsce na początku XX wieku. Wystąpiła w 260 rolach.

Maria Skłodowska-Curie

Urodziła się w Warszawie w 1867 roku, zmarła w 1934 roku w Passy (Francja). Jest najsłynniejszą kobietą-naukowcem w dziejach. Jej prace przyczyniły się do rozwoju współczesnej fizyki i chemii. Wspólnie z mężem Piotrem Curie prowadziła badania nad promieniotwórczością. Badania te doprowadziły do odkrycia dwóch pierwiastków – polonu i radu. W 1903 roku przyznano jej Nagrodę Nobla w dziedzinie fizyki. W 1911 roku otrzymała drugą Nagrodę Nobla, tym razem w dziedzinie chemii.

Banknot dla Skłodowskiej

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął uchwałę w sprawie ustanowienia roku 2011 Rokiem Marii Skłodowskiej-Curie. W uchwale czytamy: „W setną rocznicę przyznania Marii Skłodowskiej-Curie Nagrody Nobla w dziedzinie chemii za odkrycie polonu i radu, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej postanawia oddać hołd jednemu z najwybitniejszych naukowców naszych czasów, którego przełomowe odkrycia przyczyniły się do światowego rozwoju nauki”. W 2011 roku Narodowy Bank Polski wprowadził do obiegu nowy banknot kolekcjonerski o nominale 20 zł z wizerunkiem Marii Skłodowskiej-Curie. W ten sposób upamiętniono setną rocznicę przyznania Nagrody Nobla wybitnej uczzonej.

TO JEST WAŻNE

- W XIX wieku Polacy często emigrowali za granicę.
- Wyjazd z powodów ekonomicznych to emigracja zarobkowa, a z powodu ograniczenia wolności i swobód obywatelskich to emigracja polityczna.
- Wielka Emigracja to nazwa emigracji po upadku powstania listopadowego.
- Polacy za granicą zasłynęli jako konstruktorzy, artyści, wynalazcy i naukowcy.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Skojarz Polaków żyjących na emigracji i dziedzinę nauki, którą się zajmowali

literatura

teatr

fizyka

muzyka

2. Kraj, do którego najchętniej emigrowali Polacy po upadku powstania listopadowego, to
 - A. Niemcy.
 - B. Francja.
 - C. Rosja.
 - D. Hiszpania.
3. Opowiedz, jakie obecnie są powody emigracji Polaków za granicę.
4. Wyszukaj informacje o wybranej emigrantce lub emigrancie i przygotuj prezentację, w której przedstawisz zasługi tej postaci dla kultury polskiej.

3 W obronie polskości

► Wskaż na mapie ziemie zaborów pruskiego, rosyjskiego i austriackiego.

■ WALKA Z RUSYFIKACJĄ

Po upadku powstania styczniowego władze rosyjskie postanowiły surowo ukarać jego uczestników. Polaków skazywano na śmierć, zsyłano w głąb Rosji (były to tak zwane **zsyłki**), zabierano majątki powstańców.

Rosjanie robili wszystko, aby usunąć polski język i kulturę. Do urzędów wprowadzono wyłącznie język rosyjski. Zlikwidowano wszystkie polskie organizacje. W szkołach, w miejsce polskich nauczycieli, zatrudniano Rosjan. Lekcje odbywały się w języku rosyjskim. Nawet podczas przerw zabraniano uczniom rozmów po polsku, a za czytanie lub posiadanie polskich książek groziły kary cielesne lub wyrzucenie ze szkoły. Działania polegające na zmuszaniu Polaków używania języka rosyjskiego i przyjmowania kultury rosyjskiej oraz zakaz używania języka polskiego w urzędach nazywamy **rusyfikacją**.

Mimo represji i kar Polacy buntowali się przeciw rusyfikacji. W szkołach powstawały nielegalne kółka samokształceniowe, na których młodzież czytała ojczyzną literaturę i poznawała historię Polski. Polscy nauczyciele, lekarze i adwokaci organizowali tajne nauczanie. Podczas prowadzonych przez nich lekcji uczniowie poznawali naszą kulturę i doskonalili język polski.

2 Przejawy rusyfikacji –
A) obowiązek umieszczania napisów
w języku rosyjskim obok napisów
polskojęzycznych (na zdjęciu: apteka
w Warszawie); B) wznoszenie cerkwi
na terenach rdzennie polskich (na
zdjęciu: cerkiew na placu Saskim
w Warszawie), koniec XIX w.

■ WALKA Z GERMANIZACJĄ

Również w zaborze pruskim władze rozpoczęły w tym czasie działania zmierzające do wynaradawiania ludności polskiej.

Do urzędów, sądów i szkół wprowadzono język niemiecki. Nazwy wielu miejscowości zmieniono na niemieckie. Polacy byli usuwani ze stanowisk w urzędach oraz szkołach i zastępowani Niemcami.

Władze zaborcze wykupywały również ziemie od Polaków i osadzały na nich Niemców. Narzuciły prawo zakazujące Polakom stawiania budynków mieszkalnych na nowo kupionych działkach. Wprowadzenie tych przepisów nie przyniosło jednak oczekiwanych rezultatów.

Nie chcąc korzystać z niemieckich instytucji, Polacy zakładali własne stowarzyszenia przemysłowe, rzemieślnicze i rolnicze, banki oraz kasy pożyczkowe. W takich instytucjach, poza wspieraniem gospodarki polskiej, zajmowano się polską oświatą i kulturą.

Głośnym echem odbiła się też sprawa chłopca Michała Drzymały, który według prawa pruskiego nie mógł zbudować domu na własnej działce. Omijając zakaz władz, Drzymała zamieszkał wraz z rodziną w wozie cyrkowym.

■ STRAJK DZIECI WE WRZEŚNI

Polacy buntowali się też przeciw zakazowi nauczania w języku ojczystym. Dramatyczne wydarzenia rozegrały się w 1901 roku we Wrześni. Uczniowie tamtejszej szkoły podstawowej odmówili nauki religii w języku niemieckim, za co zostali ukarani chłostą. Rodziców, którzy stanęli w obronie dzieci, sądy skazały na kary więzienia. Mimo surowych kar i zastraszania

2 Wydany przez władze pruskie nakaz opuszczenia terenów zamieszkałych przez ludność polską i przekazywanie ich Niemcom – tzw. rugi pruskie. Obraz Wojciecha Kossaka „Rugi pruskie”, 1909 r.

dzieci na znak protestu nie chodzą do szkoły przez rok.

■ POLACY W ZABORZE AUSTRIACKIM

Znacznie lepiej wyglądała sytuacja Polaków w zaborze austriackim – w Galicji. Władze austriackie pozwoliły na dużą swobodę w wewnętrznych rządach, czyli **autonomię**. Pozwolono na zakładanie polskich szkół. Polacy mogli obchodzić rocznice narodowe, wydawać polską prasę, zakładać czytelnie i biblioteki oraz

drukować dzieła polskich poetów i pisarzy. Dlatego w Galicji osiedlali się Polacy z pozostałych zaborów, chroniąc się przed prześladowaniami władz rosyjskich i pruskich. Na przełomie XIX i XX wieku miasta zaboru austriackiego – Kraków i Lwów – były najważniejszymi ośrodkami polskiej kultury i nauki.

2 Uczniowie uczestniczący w strajku szkolnym we Wrześni w latach 1901–1902

TO JEST WAŻNE

- Po upadku powstania styczniowego zaborcy nasilili wynaradawianie Polaków. W zaborze pruskim proces ten nazywa się germanizacją, a w zaborze rosyjskim – russyfikacją.
- Polacy nie chcieli poddać się wynaradawianiu i walczyli o polskość różnymi metodami.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Protest Michała Drzymały wobec władz zaborczych polegał na
 - A. zamieszkaniu w wozie cyrkowym przed siedzibą władz pruskich.
 - B. zamieszkaniu w wozie cyrkowym na własnej ziemi.
 - C. tajnym nauczaniu polskiego własnych dzieci.
 - D. udziale w strajku szkolnym we Wrześni.
2. Polska kultura mogła swobodnie rozwijać się w zaborze
 - A. rosyjskim.
 - B. pruskim.
 - C. austriackim.
3. Jako mieszkaniec zaboru pruskiego napisz list do swoich kolegów lub koleżanek przebywających na emigracji w Paryżu. W liście opisz metody, jakimi na ziemiach polskich walczy się o język polski.
4. Wymień trzy przykłady russyfikacji.

4 Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego

► *Przypomnij znane ci powstania, które wznieśli Polacy, aby odzyskać niepodległość.*

■ I WOJNA ŚWIATOWA

W latach 1914-1918 Europę, a potem świat ogarnęła wojna. Nazwano ją I wojną światową. W czasie jej trwania walczyły przeciwko sobie dwa obozy: Niemcy, Austro-Węgry i Włochy jako trójprzymierze oraz Rosja, Wielka Brytania i Francja jako trójporozumienie. Z czasem z wojny wycofały się Włochy i Rosja, a po stronie państw trójporozumienia opowiedziały się Stany Zjednoczone. Ostatecznie Niemcy i ich sprzymierzeńcy przegrali wojnę. Zawieszenie broni podpisano 11 listopada 1918 roku pod Paryżem.

■ LEGIONY POLSKIE

Sytuacja Polaków podczas I wojny światowej była bardzo trudna. Ziemie polskie znajdowały się pod zaborami Rosji, Niemiec i Austro-Węgier – państw, które znalazły się we wrogich obozach. Polacy, jako żołnierze, znaleźli się więc po obu walczących stronach. Bywało, że powoływani do armii zaborczych musieli czasem walczyć przeciwko sobie – Polak musiał strzelać do Polaka.

Mimo swego okrucieństwa I wojna światowa niosła Polakom nadzieję na odzyskanie własnego państwa, gdyż skłóceni zaborcy walczyli między sobą. Wielu Polaków uważało, że powinniśmy aktywnie włączyć się do walki o wolność przyszłej Polski. Potrzebne było więc wojsko polskie. Jednym z pierwszych organizatorów polskich oddziałów był **Józef Piłsudski**. Z jego inicjatywy powstało, u boku armii

1 Umundurowanie Legionów Polskich.

Ilustracja współczesna

komendant Józef Piłsudski

austraickiej, wojsko polskie nazwane **Legionami Polskimi**. Józef Piłsudski uważał, że sojusz z Austro-Węgrami daje większe szanse na zwycięstwo. Oddziały te były pierwszym polskim wojskiem od czasów powstania listopadowego (1830-1831). Większość legionistów stanowili młodzi ludzie, którzy wstępując do wojska, dawali wyraz swojemu patriotyzmowi. Wśród legionistów popularna była pieśń wojskowa „My pierwsza brygada”. Była to ulubiona pieśń Józefa Piłsudskiego, często intonował ją podczas spotkań z żołnierzami Legionów Polskich. Legiony Polskie, walcząc w czasie I wojny światowej, przyczyniły się do odzyskania niepodległości w 1918 roku i stały się początkiem Wojska Polskiego.

TEKST ŹRÓDŁOWY

„My, Pierwsza Brygada”

Legiony to zebracza nuta,
Legiony to ofiarny stos,
Legiony to żołnierska buta
Legiony to straceńców los!

Ref. My, Pierwsza Brygada,
Strzelecka gromada,
Na stos
Rzuciliśmy swój życia los,
Na stos, na stos!

O, ile mąk, ile cierpienia,
O, ile krwi, przelanych łez,
Pomimo to nie ma zwątpienia,
Dodawał sił wędrówki kres.

Ref. My, Pierwsza Brygada
Strzelecka gromada,
Na stos
Rzuciliśmy swój życia los,
Na stos, na stos!

Wacław Panek, *Hymny polskie*, Poznań 1996

Imię: *Józef Klemens*

Nazwisko: *Piłsudski*

Lata życia: *5.12.1867–23.05.1935 (Józef Piłsudski został pochowany na Wawelu, a jego serce na cmentarzu na Rossie w Wilnie)*

Miejsce zamieszkania: *Wilno (dzisiejsza Litwa), Warszawa*

Ukończone szkoły: *Gimnazjum w Wilnie, Uniwersytet w Charkowie (zaliczony 1 rok medycyny)*

Wykonywane zawody: *żołnierz, polityk*

Największe osiągnięcia: *twórca Legionów Polskich, komendant 1 Brygady, Tymczasowy Naczelnik Państwa, naczelnny wódz Armii Polskiej, pierwszy marszałek Polski, premier Polski*

2 Józef Piłsudski. Fotografia z lat 20. XX w.

■ PROBLEM GRANIC

Po odzyskaniu niepodległości przez kilka lat trwała walka o granice odrodzonego państwa. Zgodnie z ustaleniami traktatu kończącego I wojnę światową Niemcy miały oddać Polsce Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie, bez Gdańska, który stał się Wolnym Miastem (tzn. nie należał do żadnego państwa i pozostawał pod międzynarodową kontrolą). Spornym terytorium pomiędzy Polską a Niemcami były tereny Warmii, Mazur i Górnego Śląska. O tym, do którego państwa zostaną przyłączone, miały rozstrzygnąć plebiscyty, czyli głosowania, w których mieszkańcy mieli zdecydować o swojej przynależności do Niemiec lub Polski. Ostatecznie Polska straciła Warmię i Mazury, a otrzymała około 30 % spornego terytorium Górnego Śląska.

Słowniczek

komunizm – pogląd, że tylko własność państwowa, likwidacja podziału na biednych i bogatych, gwarantuje sprawiedliwość społeczną.

bolszewicy – potoczna nazwa komunistów rosyjskich, których przywódcą był Lenin.

Armia Czerwona – nazwa wojska radzieckiego utworzonego w 1918 roku.

Straty demograficzne i gospodarcze na ziemiach polskich w czasie działań wojennych w latach 1914–1921

500 000 poległych

1 800 000 zniszczonych budynków

2200 zniszczonych stacji kolejowych

2400 zniszczonych mostów

■ GRANICA WSCHODNIA. WOJNA POLSKO-BOLSZEWICKA

Jednym z większych problemów odradzającego się państwa polskiego było ustalenie wschodniej granicy. Ponieważ nie udało się jej wytyczyć w sposób pokojowy, doszło do wojny z Rosją. Rosjanie chcieli wywołać rewolucję i wprowadzić komunizm w odradzającej się Polsce. Była to jedna z przyczyn wojny polsko-bolszewickiej. Latem 1920 roku Armia Czerwona stanęła pod Warszawą. W bitwie warszawskiej rozegranej w sierpniu 1920 roku Polacy odnieśli zwycięstwo. Rosjanie ostatecznie zostali powstrzymani. Bitwa warszawska nazywana „**cudem nad Wisłą**” ocaliła nie tylko odzyskaną przez Polskę niepodległość. Była to jedna z najważniejszych bitew XX wieku na świecie, ponieważ zapobiegła rozprzestrzenianiu się rewolucji bolszewickiej. Bitwa warszawska dała początek fali zwycięstw Polaków i doprowadziła do podpisania w 1921 roku pokoju polsko-rosyjskiego. Na jego mocy ustalono wschodnią granicę Polski.

Czy wiesz, że...

Jeszcze podczas trwania I wojny światowej w Rosji rozpoczęła się rewolucja. Cara obalono, a władzę w kraju przejęli bolszewicy, którzy wprowadzili w Rosji komunizm. Przywódca bolszewików – Lenin – chciał, żeby ich idee ogarnęły całą Europę.

TO JEST WAŻNE

- I wojna światowa obudziła nadzieje Polaków na odzyskanie niepodległości.
- Podczas I wojny światowej Józef Piłsudski utworzył Legiony Polskie.
- Granica wschodnia została ustalona w wyniku wojny z Rosją.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Wskaż zdania poprawne.
 - A. Podczas I wojny światowej Polacy walczyli po obu stronach konfliktu.
 - B. W I wojnie światowej oddziały polskie nie brały udziału.
 - C. Twórcą Legionów Polskich był Józef Piłsudski.
 - D. W 1918 roku Polska odzyskała wszystkie ziemie stracone podczas rozbiorów.
2. Granica wschodnia została ustalona w wyniku
 - A. pokojowych negocjacji.
 - B. plebiscytu ludności.
 - C. powstania narodowego.
 - D. wojny polsko-bolszewickiej.
3. Wyjaśnij, jaki wpływ na odrodzenie państwa polskiego miała I wojna światowa.
4. Opisz, jak rozwiązano problem polskich granic. Ustalenie której z nich było najtrudniejsze?

5 II Rzeczpospolita

► *Przypomnij, kim był Józef Piłsudski.*

■ WŁADZA W II RZECZPOSPOLITEJ

W chwili wybuchu I wojny światowej Polski nie było na mapie Europy. Powróciła na nią jesienią 1918 roku. Po 123 latach Polacy odzyskali niepodległość i sami mogli decydować o swoim losie. W pierwszych miesiącach po odzyskaniu niepodległości Polską – zwaną od tego czasu II Rzeczpospolitą – rządził Józef Piłsudski, który w listopadzie 1918 roku objął funkcję **Naczelnika Państwa**. Odrodzone państwo musiało opracować zasady prawa, którymi będzie się kierować. Ustalić, kto będzie rządzić w kraju. Określić prawa i obowiązki obywateli oraz zakres uprawnień poszczególnych władz. Udało się to osiągnąć po uchwaleniu konstytucji w 1921 roku.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Jędrzej Moraczewski, pierwszy premier odrodzonej Polski, listopad 1918 r.:

„Niepodobna oddać tego upojenia, tego szału radości, jaki ludność polską w tym momencie ogarnął. Po (...) latach przysły kordony. Nie ma ich. Wolność! Niepodległość! Zjednoczenie! Własne państwo! Na zawsze! (...) Kto tych krótkich dni nie przeżył, kto nie szalał z radości w tym czasie wraz z całym narodem, ten nie dozna w swym życiu najwyższej radości”.

źródło: <http://dzieje.pl/aktualnosci/listopad-1918-r>

POLECENIE:

Określ nastroje Polaków po odzyskaniu niepodległości.

Czy wiesz, że...

- Polska po odzyskaniu niepodległości nie była już krajem tak potężnym ani tak rozległym jak przed rozbiorami. Jej powierzchnia wynosiła 388,6 tys. km², a pod względem liczby ludności zajmowała w powojennej Europie szóste miejsce (w 1921 roku na terytorium Polski mieszkało 27 mln ludzi).
- II Rzeczpospolita to nazwa naszego państwa w latach 1918–1939, czyli od końca I wojny światowej do wybuchu II wojny w 1939 roku.

II Rzeczpospolita i jej sąsiedzi w latach 1922–1939

granica
II Rzeczypospolitej
1922–1939

POLECENIE: odczytaj z mapy sąsiadów Polski.

■ OSIĄGNIĘCIA II RZECZPOSPOLITEJ

Wojna przyniosła Polakom ogrom cierpień i zniszczeń. Przetaczające się przez ziemie polskie armie doprowadziły kraj do ruiny. Zniszczeniu uległy miasta, drogi, mosty, linie kolejowe. Mimo wielu trudności, jakie przeżywało młode państwo, nasi rodacy odnieśli w dwudziestoleciu międzywojennym wiele sukcesów – w gospodarce, nauce, kulturze i na arenie międzynarodowej. Jednym z największych sukcesów było scalenie w granicach państwa dużego obszaru Polski oraz odbudowa ze zniszczeń wojennych. Innym osiągnięciem była budowa, z inicjatywy **Eugeniusza Kwiatkowskiego**, portu w Gdyni.

Osiągnięcia II Rzeczypospolitej

Budowa portu w Gdyni

Odrodzona Polska miała niewielki dostęp do morza, poza jej granicami znalazł się Gdańsk. Dlatego z inicjatywy Eugeniusza Kwiatkowskiego rząd rozpoczął w 1922 roku budowę własnego portu w rybackiej wiosce o nazwie Gdynia. Przed 1939 rokiem był to jeden z największych portów w Europie.

Reforma walutowa

W odrodzonej Polsce przez pewien czas obowiązywały różne waluty w zależności od zaboru. Wprowadzono więc wspólną dla całego państwa walutę. Była to marka polska. Kilka lat później – w 1924 roku – w wyniku reformy zmieniono ją na polskiego złotego. Autorem reformy walutowej był Władysław Grabski.

Budowa magistrali kolejowej Katowice – Gdynia

Była to trasa kolejowa łącząca zagłębie węglowe Górnego Śląska z Gdynią. Największa i najnowocześniejsza inwestycja transportowa w II Rzeczypospolitej. Dzięki niej można było szybko przetransportować surowce do portu w Gdyni.

Budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP)

Okręg przemysłowy zbudowany w latach 30. XX wieku w południowo-centralnej części Polski. Na rozwój COP-u przeznaczono w latach 1937–1939 około 60% wydatków inwestycyjnych. Inicjatorem powstania COP-u był Eugeniusz Kwiatkowski.

Walka z analfabetyzmem

Ponad 30% ogółu ludności nie umiało czytać ani pisać. Najwięcej analfabetów mieszkało we wschodniej części kraju. Aby przeciwdziałać tej sytuacji, opracowano program powszechnej, bezpłatnej szkoły dla wszystkich.

Imię: *Eugeniusz*

Nazwisko: *Kwiatkowski*

Lata życia: *30.12.1888 – 22.08.1974*

Ukończone szkoły: *Politechnika Lwowska – wydział chemii*

Wykonywane zawody: *inżynier, ekonomista, polityk, minister przemysłu i handlu, wicepremier, minister skarbu*

Największe osiągnięcia: *inicjator budowy portu i miasta w Gdyni, a także Centralnego Okręgu Przemysłowego*

Dodatkowe informacje: *w czasie pierwszej wojny uczestnik Legionów Polskich. Po zakończeniu drugiej wojny światowej szykanowany przez władze Polski Ludowej, które zakazały mu działalności państwowej*

1 Eugeniusz Kwiatkowski

TO JEST WAŻNE

- Po odzyskaniu niepodległości Józef Piłsudski objął władzę w Polsce jako Naczelnik Państwa.
- Po odzyskaniu niepodległości władze odbudowały kraj ze zniszczeń wojennych.
- Wielkim osiągnięciem Polski w latach 1918–1939 była budowa, z inicjatywy Eugeniusza Kwiatkowskiego, portu w Gdyni.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Eugeniusz Kwiatkowski był odpowiedzialny za
 - A. unowocześnienie rolnictwa.
 - B. uprzemysłowienie kraju.
 - C. podniesienie poziomu oświaty.
 - D. utworzenie wojska polskiego.
2. Określ, które zdania są prawdziwe, a które fałszywe.
 - A. Jednym z największych osiągnięć odrodzonej Polski była budowa gdańskiego portu.
 - B. Od 1918 roku w Polsce obowiązywała jedna waluta – złoty polski.
 - C. Głównym politykiem polskim po 1918 roku był Józef Piłsudski.
 - D. Polska odzyskała niepodległość po 123 latach niewoli.
3. Wskaż na mapie granice II Rzeczypospolitej i wymień jej sąsiadów
4. Wymień osiągnięcia państwa polskiego po odzyskaniu niepodległości. Które z nich uważasz za najważniejsze?

6 Młodzi Polacy podczas II wojny światowej

► *Wymień najważniejsze osiągnięcia II Rzeczypospolitej.*

■ WYBUCH II WOJNY ŚWIATOWEJ

II wojna światowa wybuchła **1 września 1939 roku** i trwała 6 lat. Rozpoczęła się atakiem Niemiec na Polskę. W latach 1939–1945 walczyły między sobą dwa militarne obozy: państwa osi, czyli Niemcy, Włochy i Japonia, przeciwko aliantom, czyli Wielkiej Brytanii, Francji, Stanom Zjednoczonym i ich sojusznikom, m.in. Polsce. Związek Radziecki początkowo był sojusznikiem hitlerowskich Niemiec, dopiero od połowy 1941 roku, po agresji niemieckiej na ZSRR, walczył jako sprzymierzeniec aliantów przeciwko III Rzeszy.

1 *Żołnierze niemieccy przełamujący szlaban na granicy niemiecko-polskiej, 1 IX 1939 r.*

O świcie, 1 września 1939 roku, zmasowane siły niemieckie uderzyły na Rzeczpospolitą. Niemcy zaatakowali jednocześnie od południa, zachodu i północy. Mimo przewagi Niemców Polacy stawili najeźdźcy zacięty opór. 17 września 1939 roku, gdy trwały walki z Niemcami, od wschodu na Polskę

2 *Bombardowanie Warszawy przez niemieckie samoloty, IX 1939 r.*

uderzyli Rosjanie. Atak ZSRR na Polskę był następstwem podpisanego przez Rosjan i Niemców paktu i został wcześniej uzgodniony z Hitlerem. Polacy nie byli w stanie walczyć na dwa fronty i zostali pokonani.

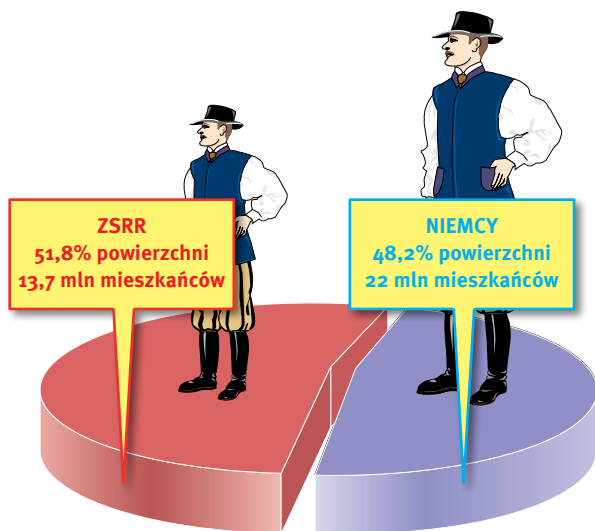
■ OKUPACJA

Pod koniec września 1939 roku ziemie polskie zostały podzielone pomiędzy Niemcy i Związek Radziecki. Ustalono przebieg granicy między tymi państwami przez środek państwa polskiego. Po 21 latach od odzyskania niepodległości Polacy znów byli w niewoli. Rozpoczęła się okupacja niemiecka i radziecka.

We wrześniu 1939 roku Rzeczpospolita nie zdołała obronić swej niepodległości. Wielu Polaków w obawie przed okupantami udało się na emigrację. Za granicą schronił się także polski rząd. Mimo to Polska nie przestała istnieć. Na terenach okupowanych Polacy stworzyli **państwo podziemne**, którym kierował rząd polski z Londynu. Wojskiem podziemnego państwa była **Armia Krajowa**, w skrócie AK. Wstępowali do niej głównie ludzie młodzi, a jej zadanie polegało na przygotowaniu w odpowiednim czasie powstania.

Polacy organizowali tajne nauczanie obejmujące wszystkie stopnie edukacji. Wydawali potajemnie polskie gazety, a młodzież wypisywała na murach niepodległościowe hasła i symbole.

Szczególne znaczenie miała dywersja, czyli działania zbrojne na zapleczu wroga. Niszczono mosty kolejowe, sieć elektryczną oraz transporty

3 Podział terytorium Polski między państwa okupacyjne w 1939 r.

4 Symbol Polski Walczącej – litera P z kotwicą, 1940–1944.

BOHATEROWIE AKCJI POD ARSENAŁEM

Jan Bytnar, pseudonim „Rudy” – w czasie okupacji był dowódcą hufca „Południe” Grup Szturmowych Szarych Szeregów. Był mistrzem tzw. „małego sabotażu”: zrywał niemieckie flagi, malował farbą polskie symbole narodowe, niszczył niemieckie obwieszczenia. Dowodził akcjami dywersyjnymi, m.in. niszczył transporty wojskowe. Został aresztowany przez Gestapo wraz z ojcem w marcu 1943 roku. Został poddany przez Niemców brutalnym przesłuchaniom, jednak nikogo nie wydał. Przyjaciele zorganizowali akcję odbicia „Rudego”.

Mimo że akcja zakończyła się sukcesem, Janek zmarł po odzyskaniu wolności w wyniku obrażeń, jakich doznał podczas śledztwa. Miał 22 lata.

Tadeusz Zawadzki, pseudonim „Zośka” – w czasie okupacji harcmistrz, podporucznik AK, dowódca Grup Szturmowych. Na początku wojny, podobnie jak jego przyjaciel Rudy, zajmował się małym sabotażem. Ponieważ namalował największą w drużynie ilość symboli Polski Walczącej (czyli litera P z kotwicą), otrzymał honorowy pseudonim „Kotwicki”. Gdy został członkiem, a następnie dowódcą Grup Szturmowych wykonywał niebezpieczne akcje dywersyjne, wysadzał pociągi,

odbijał więźniów z rąk Niemców, wykonywał wyroki śmierci na niemieckich oficerach. Był inicjatorem i jednym z dowódców akcji pod Arsenalem. Zginął podczas ataku na niemiecki posterunek w sierpniu 1943 r. Miał 22 lata.

Aleksy Dawidowski, pseudonim „Alek” – w czasie okupacji wstąpił do Szarych Szeregów. Najpierw brał udział w akcjach małego sabotażu, a później w działaniach dywersyjnych Grup Szturmowych. Sławę przyniosła mu akcja usunięcia niemieckiej tablicy z pomnika Mikołaja Kopernika. Niemcy zasłonili tą tablicą napis „Mikołajowi Kopernikowi – rodacy”. Alek pod osłoną nocy odkręcił tablicę, za co otrzymał od dowództwa honorowy pseudonim „Kopernicki”. Podczas akcji pod

Arsenalem dowodził sekcją „granaty” i został ciężko ranny w brzuch. Uratowany przez swojego kolegę został bezpiecznie ewakuowany. Zmarł w wyniku odniesionej rany tydzień po akcji. Miał 23 lata.

Adolf Hitler do swoich generałów podczas odpawy 22.08.1939 r.:

„Polska zostanie zaludniona i zasiedlona Niemcami (...). Zadaniem naszym jest fizyczne zniszczenie nieprzyjaciół, a nie dotarcie do określonej linii. Nie miejcie litości. Osiemdziesiąt milionów ludzi musi otrzymać to, co im się należy”.

POLECENIE:

Wskaż w tekście cel, jaki stawiał sobie Hitler w sprawie Polski.

wojskowe. Podpalano składy żywności i magazyny. Przeprowadzono około 5 tys. zamachów na Niemców. Żołnierze AK wykonywali też wyroki śmierci na zdrajcach ojczyzny skazanych przez podziemne sądy.

W czasie okupacji również harcerstwo nie mogło działać legalnie, dlatego Związek Harcerstwa Polskiego przeszedł do konspiracji i przyjął kryptonim **Szare Szeregi**.

Do najsłynniejszych akcji wykonanych przez Szare Szeregi należy **akcja pod Arsenalem**, kiedy to młodzi harcerze odbili swojego kolegę **Janka Bytnara**, pseudonim „**Rudy**”, aresztowanego przez Gestapo (niemiecką policję) w marcu 1943 r.

5 Partyzanci z oddziału „Warta IV” w Lasach Skinderowskich, Okręg Polesie Armii Krajowej, 1943–1944.

Czy wiesz, że...

- Osoby, które w czasach okupacji działały w konspiracji, posługiwały się pseudonimami. Było to podyktowane przede wszystkim względami bezpieczeństwa – osoba aresztowana przez wroga nawet torturowana nie podawała nazwisk innych konspiratorów, gdyż znała tylko pseudonimy.
- Akcje przygotowywane w konspiracji miały natomiast kryptonimy, czyli nazwy, którymi można było posługiwać się nawet podczas rozmowy w miejscu publicznym i nie zdradzić charakteru czy celu tej akcji np.: „Wachlarz”, „Meksyk”, „Burza”.

■ POWSTANIE WARSZAWSKIE

Szczególnym wydarzeniem podczas okupacji niemieckiej było **Powstanie Warszawskie**. Obok żołnierzy Armii Krajowej do walki stanęły tysiące młodzieży, a nawet dzieci. Powstanie rozpoczęło 1 sierpnia 1944 roku o godzinie 17⁰⁰. Moment ten określano jako „**godzinę W**”. Dzięki zaskoczeniu Niemców żołnierze AK szybko opanowali znaczną część Warszawy. Jednak już po kilku dniach Niemcy zdołali powstrzymać powstańców.

6 Powstańcze stanowisko bojowe w ruinach domu przy ul. Królewskiej 16, VIII 1944 r.

Okazało się, że ich wojska są znacznie silniejsze, niż sądzili przywódcy powstania. Przez 63 dni w Warszawie toczyły się niezwykle zacięte walki. Powstańcy bronili każdej ulicy i każdego domu, ale ich sytuacja z dnia na dzień stawała się trudniejsza. Brakowało lekarstw, opatrunków, broni i amunicji. Brak skutecznej pomocy ze strony zachodnich sojuszników i wroga postawa Rosjan potęgowały dramat Warszawy. Zdobyte przez Niemców dzielnice płaciły ogromną cenę za udział w walkach. Hitlerowcy mordowali ludność cywilną oraz burzyli miasto. Po dwóch miesiącach od rozpoczęcia powstania – 2 października 1944 roku – dowództwo AK podpisało akt kapitulacji.

7 Ubiór i ekwipunek dzieci biorących udział w powstaniu warszawskim (w końcowym okresie), rekonstrukcja współczesna

TO JEST WAŻNE

- II wojna światowa trwała od 1939-1945.
- Po klęsce wrześniowej w 1939 roku ziemie polskie zostały podzielone między Niemcy i Związek Radziecki.
- Na ziemiach okupowanych zorganizowano państwo podziemne. Wojskiem podziemnego państwa była Armia Krajowa.
- Polska młodzież również walczyła z okupantem, przede wszystkim w podziemnym harcerstwie, czyli w Szarych Szeregach.
- Powstanie Warszawskie trwało od 1 sierpnia do 2 października 1944 roku.
- Niemcy tłumiąc powstanie, wykazali się wyjątkowym okrucieństwem wobec powstańców i ludności cywilnej.

SPRAWDŹ SIĘ

1. II wojna światowa trwała od
A. 1938 roku do 1944 roku.
B. 1939 roku do 1944 roku.
C. 1939 roku do 1945 roku.
D. 1938 roku do 1945 roku.
2. Wśród symboli rozpoznaj znak Polski Walczącej.

A.

B.

C.

D.

3. Wybierz jednego z bohaterów Akcji pod Arsenałem i napisz do niego krótki list, w którym wyrazisz wdzięczność za to, co zrobił dla Polski.
4. Wyjaśnij, dlaczego każdego roku 1 sierpnia o godzinie 17.00 w całej Polsce wyją syreny, a ludzie zatrzymują się na ulicy i przez minutę stoją w milczeniu? Komu oddają w ten sposób hołd?

7 Losy Żołnierzy Niezłomnych

► *Przypomnij, co to była Armia Krajowa.*

■ POLSKA PO WOJNIE

II wojna światowa zakończyła się w maju 1945 roku przegraną Niemiec. Jeszcze podczas trwania walk państwa koalicji antyhitlerowskiej: Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i ZSRR podjęły w sprawie Polski ważne decyzje, jednak bez udziału i akceptacji Polaków. Dotyczyły one zmian granic naszego państwa. Przywódcy zwycięskich mocarstw zdecydowali, że ziemie leżące na wschód od rzeki Bug zostaną włączone do Związku Radzieckiego. W zamian za to do państwa polskiego miały zostać przyłączone odebrane Niemcom tereny po Odrę i Nysę Łużycką. Obszar, który miała otrzymać Polska, nazwano Ziemiami Odzyskanymi.

Postanowienia mocarstw dotknęły bezpośrednio ludność cywilną. Miliony Polaków wysiedlono z rodzinnych miejsc na wschodzie i przetransportowano na Ziemie Odzyskane. Te ziemie zaś musiało opuścić kilka milionów Niemców. W wyniku sytuacji powojennej Polska stała się krajem całkowicie zależnym od ZSRR. Przy milczącej zgodzie państw zachodnich Stalin, przywódca Związku Radzieckiego, zmusił Polaków do zaakceptowania rządu składającego się z ludzi całkowicie mu oddanych, mimo że prawowitą władzą pozostawał rząd emigracyjny w Londynie. Nowemu państwu nadano w 1952 roku nazwę **Polska Rzeczpospolita Ludowa**, w skrócie **PRL**, a orzeł w Godle Polski stracił koronę.

1 Żołnierze stawiający słupy graniczne po wytyczeniu nowych granic powojennej Polski

2 Kolejowy transport Polaków wysiedlanych z wschodnich terenów przedwojennej Polski w drodze na tzw. Ziemie Odzyskane, koniec 1945 r.

Nowe granice Polski po II wojnie światowej

granice Polski przed II wojną światową	granice państw po II wojnie światowej
ziemie zabrane Polsce przez ZSRR po II wojnie światowej	ziemie przyznane Polsce na konferencji w Poczdamie (VII–VIII 1945 r.)
	granica Polski do 1951 r.

■ WYKLĘCI

Po zakończeniu II wojny światowej część żołnierzy **Polskiego Państwa Podziemnego** nie złożyła broni, gdyż uważała, że Polska nadal jest pod okupacją. Za okupanta uważali oni Związek Radziecki, który narzucił Polakom rząd i ustrój państwa oraz pozostawił na ziemiach polskich swoją armię i policję polityczną. Żołnierze, którzy w czasie wojny walczyli w podziemiu o wolną Polskę, nie mogli pogodzić się z takim stanem rzeczy i postanowili kontynuować walkę. Wielu z nich zostało aresztowanych przez komunistyczne służby. Po brutalnych torturach zostali zamordowani i pochowani w zbiorowych mogiłach. Tę grupę żołnierzy określa się mianem

Żołnierzy Wyklętych. Należą do nich również osoby represjonowane za działalność w państwie podziemnym – np. uczestnik akcji pod Arsenalem, żołnierz batalionu „Zośka” kpt. Jan Rodowicz „Anoda”, zamordowany w śledztwie w roku 1949.

Przez kilkadziesiąt lat powojennej historii Polski – w czasach PRL – próbowano z polskiej pamięci wymazać zupełnie fakt tego zbrojnego oporu wobec władzy komunistycznej. Pomijano te wiadomości w szkolnych podręcznikach. Jednocześnie pozbawiono rodziny poległych i pomordowanych żołnierzy prawa do godnego pochówku najbliższych i pielęgnowania pamięci o nich. Stąd określenie „wyklęci”. Ci, którzy przeżyli, najczęściej byli szykanowani i określani jako bandyci. Ludzie walczący z Niemcami przez 6 lat okupacji, a następnie domagający się prawdziwej niepodległości i opuszczenia Polski przez Armię Czerwoną, zostali przez nowe władze państwa polskiego skazani na niepamięć.

3 Żołnierze 5 Wileńskiej Brygady AK, którzy nie złożyli broni po zakończeniu II wojny światowej. Od lewej: ppor. Henryk Wieliczko „Lufa”, por. Marian Pluciński „Mścisław”, mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, NN, por. Zdzisław Badocha „Żelazny”

Czy wiesz, że...

- Przy murze Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie w latach 1945-1956 pochowano potajemnie w zbiorowych mogiłach pomordowanych przez komunistów żołnierzy polskich. Żeby nie można było znaleźć ich ciał, nakazano urządzić na tych mogiłach śmietnik, a potem tworzone na tym terenie nowe miejsca pochówku. Rodziny pomordowanych miały nigdy nie dowiedzieć się, gdzie leżą ich bliscy.
- Od 2012 roku rozpoczęto poszukiwania miejsca pochówku żołnierzy wyklętych. Teren pod murem cmentarza na Powązkach, na którym, jak słusznie przypuszczano znajdują się ukryte ciała, nazywa się Kwaterą Ł, lub Łączką. Udało się odnaleźć i zidentyfikować już wielu pomordowanych żołnierzy, jednak bardzo wielu ciał jeszcze nie odnaleziono.

ŚLAWNI ŻOŁNIERZE NIEZŁOMNI

Witold Pilecki – rotmistrz Wojska Polskiego, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 i działacz konspiracyjny. W latach 1940-1943 był więźniem obozu w Auschwitz, gdzie przedostał się na ochotnika, by organizować ruch oporu wśród więźniów. Po ucieczce z obozu był oficerem Komendy Głównej Armii Krajowej. Uczestniczył w Powstaniu Warszawskim, a po jego upadku został żołnierzem 2 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych we Włoszech. Po powrocie do kraju

w 1947 roku został aresztowany i skazany w 1948 roku na śmierć za rzekomą działalność na rzecz wroga.

Jan Rodowicz, psudonim „Anoda” – w czasie wojny był członkiem Szarych Szeregów i porucznikiem Armii Krajowej. Uczestniczył w akcji pod Arsenałem, dowodził sekcją „Butelki” i w czasie odwrotu uratował spod ostrzału rannego w brzuch Alka. Brał udział w wielu akcjach dywersyjnych m.in. wysadzał trakcje kolejowe i pociągi, odbijał transporty z więźniami, atakował posterunki żandarmerii i policji niemieckiej. Walczył w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie

aresztowany przez służby komunistyczne i oskarżony o wrogą działalność został poddany brutalnemu śledztwu, którego nie przeżył.

Danuta Siedzikówna, psudonim „Inka” – wstąpiła do Armii Krajowej, mając 15 lat, przeszła szkolenie medyczne. Po wojnie w roku 1945 została po raz pierwszy aresztowana przez komunistyczny Urząd Bezpieczeństwa za przynależność do AK. Gdy została odbita przez partyzantów, przyłączyła się do żołnierzy AK, którzy nie złożyli broni po zakończeniu wojny i prowadzili walkę w tzw. „drugiej konspiracji”. Danuta została sanitariuszką i łączniczką w 5 Wileńskiej Brygadzie AK. W roku 1946 została ponownie aresztowana i poddana okrutnemu śledztwu. Nikogo nie wydała, a w ostatnim liście z więzienia napisała „Powiedzcie babci, że zachowałam się jak trzeba”. Skazana na śmierć przez Wojskowy Sąd Rejonowy, została rozstrzelana w więzieniu w Gdańsku. Miała wówczas 18 lat. Jej ostatnie słowa brzmiały „Niech żyje Polska!”.

TO JEST WAŻNE

- Pod koniec wojny mocarstwa światowe podjęły decyzje dotyczące zmiany polskich granic.
- Polska straciła ziemie leżące na wschód od rzeki Bug, a w zamian uzyskała odebrane Niemcom tereny po Odrę i Nysę Łużycką.
- Władzę w Polsce przejęli komuniści, państwu nadano nazwę Polska Rzeczpospolita Ludowa.
- Część żołnierzy polskiego podziemia nie złożyła broni po zakończeniu wojny, lecz walczyła przeciwko władzom komunistycznym i stacjonującym w Polsce wojskom radzieckim.

SPRAWDŹ SIĘ

- Pełne rozwinięcie skrótu PRL brzmi:
 - Polska Robotników i Ludowców.
 - Polska Republika Ludzkości.
 - Polska Rzeczpospolita Ludowa.
 - Polska Robotniczo-Ludowa.
- Po II wojnie światowej Polska
 - straciła ziemie na wschód od Bugu, a zyskała ziemie zachodnie sięgające do Odry i Nysy Łużyckiej.
 - straciła ziemie na wschód od Bugu i ziemie zachodnie sięgające do Odry i Nysy Łużyckiej.
 - zyskała ziemie na wschód od Bugu i ziemie zachodnie sięgająca do Odry i Nysy Łużyckiej.
 - zyskała ziemie na wschód od Bugu, a straciła ziemie zachodnie aż do Odry i Nysy Łużyckiej.
- 1 marca obchodzimy w Polsce Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych, zastanów się, jak możesz sam/sama lub z koleżankami i kolegami z klasy upamiętnić ten dzień.
- Inka pisząc list z więzienia poprosiła, by powiedzieć babci, że zachowała się jak trzeba. Napisz kilka zadań wyjaśniających, co mogła mieć na myśli młoda bohaterka.

8 Droga do wolnej Polski

► *Przypomnij, co to była Armia Krajowa.*

■ KRYZYS GOSPODARCZY I PROTESTY SPOŁECZNE

Przez lata istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Polacy żyli pod rządami zależnymi od Związku Radzieckiego, a na czele państwa stała partia komunistyczna. Rządy komunistów nie tylko ograniczały wolności obywateli, ale też szybko okazały się zgubne dla odbudowującej się po wojnie polskiej gospodarki. Odrzucenie pomocy państw zachodnich i oparcie gospodarki na zasadach komunistycznych doprowadzały do kryzysów gospodarczych i wywołały protesty społeczne. Najgłośniejsze miały miejsce w latach **1956**, **1970** i **1976**.

W 1956 roku w Poznaniu tysiące ludzi wyszło na ulice, domagając się wolności i poprawy sytuacji materialnej. Władze użyły siły przeciw protestującym. Zginęło ponad 70 osób, a 900 zostało rannych.

W grudniu 1970 roku robotnicy na Wybrzeżu wystąpili, protestując przeciwko kolejnym podwyżkom cen i złemu zaopatrzeniu sklepów. Domagali się również ograniczenia cenzury i wolnych, niezależnych od władz, związków zawodowych. Tu także doszło do starć z wojskiem, w których zginęli ludzie. Rozruchy uspokojono dopiero obietnicą poprawy sytuacji.

1 Czołgi Wojska Polskiego na ulicach Poznania, VI 1956 r.

2 Robotnicy niosący ciało Zbyszka Godlewskiego – pracownika gdyńskiej stoczni – zastrzelonego przez milicję podczas protestów w Gdyni, 17 XII 1970 r.

W czerwcu 1976 roku zastrajkowali robotnicy w Radomiu, Ursusie i Płocku. Powodem były podwyżki cen artykułów spożywczych. Milicja szybko rozprawiła się z protestującymi. Niektórych aresztowano, innych pobito na komisariatach. Władze wycofały się z podwyżek.

3 *Protest na ulicach Radomia, VI 1976 r.*

■ POLAK PAPIEŻEM

16 października 1978 roku krakowski kardynał **Karol Wojtyła** został wybrany na papieża – głowę Kościoła katolickiego. Było to ogromne zaskoczenie dla całego świata. Od setek lat na głowę Kościoła wybierano Włochów, a teraz papieżem został kapłan z Polski – kraju za „żelazną kurtyną”. Kardynał Wojtyła przyjął imię **Jana Pawła II**.

4 *Papież Jan Paweł II*

5 *Msza święta na placu Zwycięstwa w Warszawie, podczas pierwszej wizyty Jana Pawła II w Polsce w 1979 r.*

Wśród Polaków zapanowała ogromna radość i nadzieja, że ten pontyfikat przyniesie naszej ojczyźnie zmiany na lepsze. Natomiast wśród komunistycznych władz polskich fakt ten wywołał wielkie niezadowolenie. Obawiano się zwiększenia wpływów polskiego Kościoła na arenie międzynarodowej i gwałtownego wzrostu religijności.

Pierwsza wizyta Jana Pawła II odbyła się w 1979 i potwierdziła nadzieje Polaków i obawy władz. Podczas kazania na placu Zwycięstwa w Warszawie papież wypowiedział znamienne słowa:

„Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze Ziemi. Tej Ziemi!”

Wkrótce miało się okazać, że była to zapowiedź niezwyklej zmian.

■ NARODZINY „SOLIDARNOŚCI”

Na przełomie lat 70 i 80 niezadowolenie społeczne z sytuacji politycznej łączyło się z narastającym kryzysem gospodarczym.

Braki w sklepach, kłamliwa propaganda w radiu i telewizji oraz nieudolność komunistycznych rządów stały się przyczyną strajków,

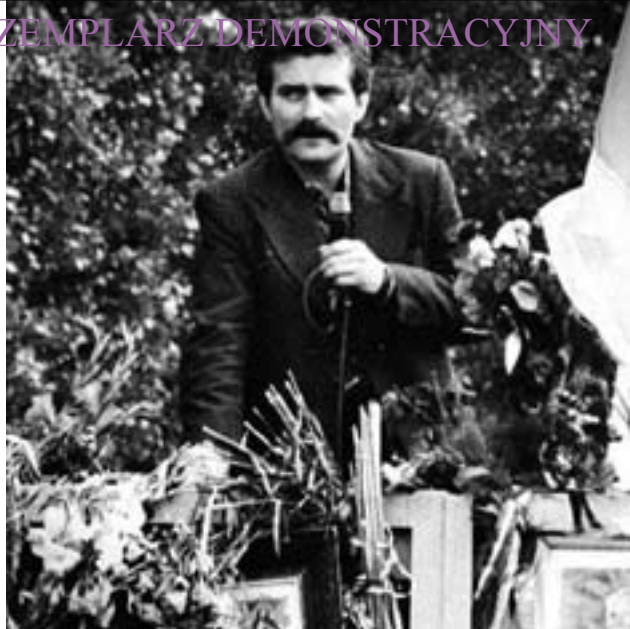

5 Kolejki do sklepów – w latach rządów komunistycznych stały element miejskiego pejzażu

które wybuchły w sierpniu 1980 roku. Objęły one cały kraj, a szczególnie nasiliły się na Wybrzeżu. W Gdańsku strajkujący stocznioowcy powołali Międzyzakładowy Komitet Strajkowy (MKS) na czele z **Lechem Wałęsą**,

6 *Wież robotników podczas strajku w stoczni im. Adolfa Warskiego w Szczecinie, VIII 1980 r.*

7 *Lech Wałęsa odczytuje robotnikom zgromadzonym przy bramie Stoczni Gdańskiej najważniejsze punkty porozumienia zawartego z przedstawicielami władz PRL, 31 VIII 1980 r.*

robotnikiem Stoczni Gdańskiej. Wkrótce MKS skupił przedstawicieli 800 zakładów pracy z całej Polski. Władze komunistyczne zostały zmuszone do rozmów z przedstawicielami społeczeństwa.

31 sierpnia 1980 roku podpisano porozumienie z rządem, który zgodził się m.in. na powstanie **Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego (NSZZ) „Solidarność”**, na czele którego stanął Lech Wałęsa. Głównym celem związku było przywrócenie wolności obywatelskich i praw robotników. Rząd obawiał się jednak, że społeczeństwo będzie dążyło do uniezależnienia się od władz. Mogło to pozbawić partię władzy i doprowadzić do obalenia komunizmu.

Aby zapobiec obaleniu władzy komunistycznej, 13 grudnia 1981 roku ówczesny premier rządu gen. Wojciech Jaruzelski wprowadził w Polsce stan wojenny i rozpoczął

8 *Gen. Wojciech Jaruzelski odczytuje w TV dekret o wprowadzeniu stanu wojennego, 13 XII 1981 r.*

otwartą walkę z opozycją. Stan wojenny, wprowadzony niezgodnie z Konstytucją PRL, ograniczał w dużym stopniu prawa obywatelskie, pozwalał władzom na więzienie bez nakazu sądów działaczy opozycji, stosowanie bezprawnej przemocy i zwalnianie z pracy. Wskutek działań aparatu represji życie straciło około 40 osób. Dopiero 4 czerwca 1989 roku udało się częściowo odsunąć od władzy komunistów i rozpocząć stopniowe przejmowanie rządów w Polsce przez zwolenników demokracji.

Dnia 29 grudnia 1989 roku sejm przyjął ustawę, w której zastąpiono nazwę państwa z Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) na **Rzeczpospolita Polska (RP)** i przywrócono koronę orłu białemu w godle Polski.

TO JEST WAŻNE

- Polityka ekonomiczna i społeczna władz komunistycznych wywoływała protesty społeczne i powstanie opozycji.
- 16 października 1978 roku wybrano na papieża Karola Wojtyłę, który przyjął imię Jana Pawła II.
- 31 sierpnia 1980 roku powstał Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, a jego przewodniczącym został Lech Wałęsa
- 13 grudnia 1981 r. wprowadzono w Polsce stan wojenny.

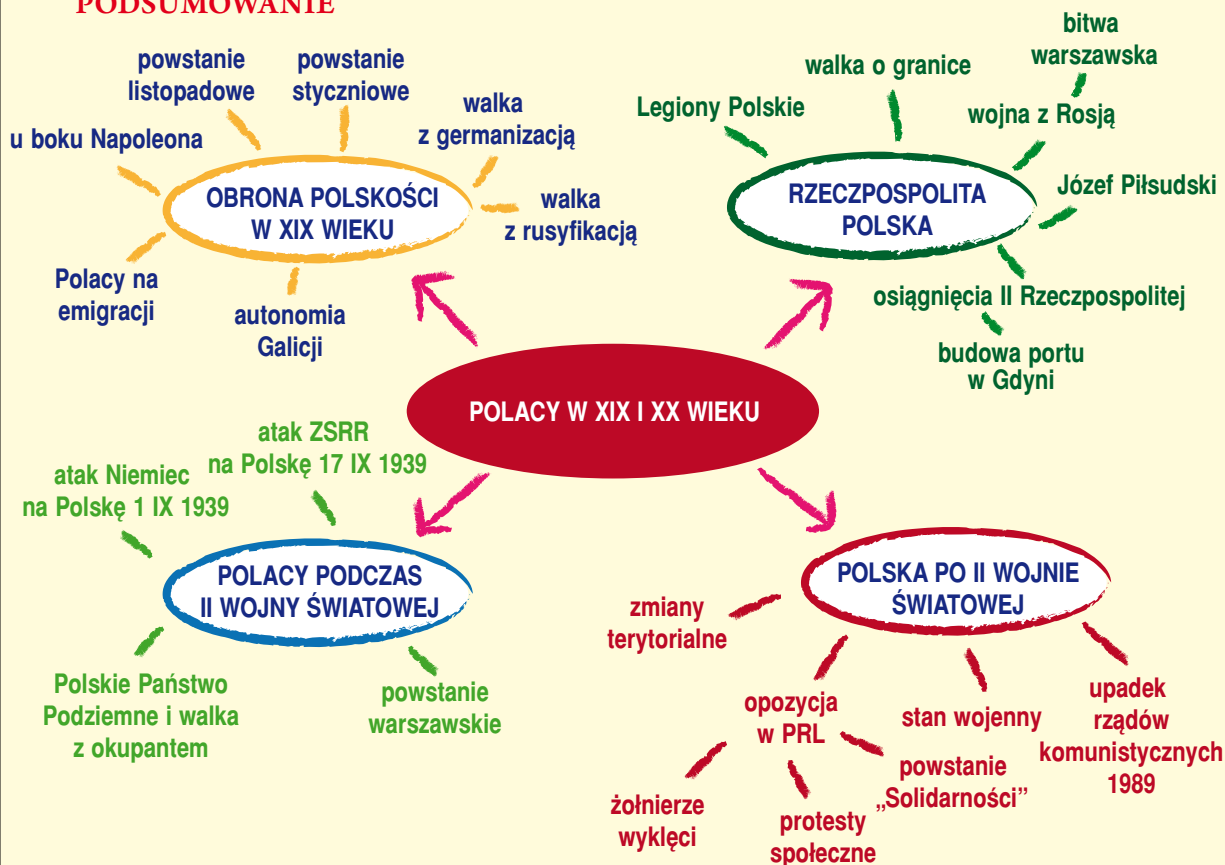
SPRAWDŹ SIĘ

1. 16 października 1978 roku to data
 - A. buntów społecznych przeciw podwyżkom cen.
 - B. wprowadzenia w Polsce stanu wojennego.
 - C. powstania NSZZ Solidarność.
 - D. wyboru Polaka na papieża.
2. Lech Wałęsa był
 - A. przywódcą protestów w Poznaniu w 1956 r.
 - B. przywódcą protestów w Radomiu w 1976 r.
 - C. pierwszym sekretarzem PZPR.
 - D. pierwszym przewodniczącym NSZZ „Solidarność”.
3. Zapytaj rodziców, dziadków lub innych krewnych, jaka jest ich opinia o życiu w czasach PRL. Wypisz pozytywne i negatywne zjawiska, o jakich usłyszysz.
4. Zbierz informacje na temat podróży Jana Pawła II po świecie. Sporządź plakat pod tytułem „Jan Paweł II – papież pielgrzym”.

9 Lekcja powtórzeniowa

PODSUMOWANIE

ZADANIA I PYTANIA SPRAWDZAJĄCE

1. Podane postaci połącz z wydarzeniami.

A. Józef Piłsudski	I. powstanie styczniowe
B. Eugeniusz Kwiatkowski	II. wybór Polaka na papieża
C. Romuald Traugutt	III. budowa portu w Gdyni
D. Karol Wojtyła	IV. powstanie Legionów Polskich

2. Skrót PPP rozszyfrujesz jako

- A. Polska Pracujących Powstanie.
 B. Polskie Państwo Podziemne.
 C. Powstańcza Polska Podziemna.
 D. Polska Powstańcza Powstanie.

Dla dociekliwych

POMARAŃCZOWA ALTERNATYWA

Wrocławska grupa działająca w drugiej połowie lat 80. XX wieku. Jej liderem był Waldemar Frydrych „Major”. Pomarańczowa Alternatywa organizowała niekonwencjonalne działania artystyczne (happeningi) bezlitośnie ośmieszające absurdy życia w PRL. Podczas happeningów rozdawano przechodniom papier toaletowy, świętowano Międzynarodowy Dzień Tajniaka, skandowano „Jaruzelski – Smok Wawelski”. Władze odpowiadały represjami, co podkreślało absurdalność całej sytuacji. Widok milicjantów, aresztujących młodych ludzi przebranych za krasnali czy świętych Mikołajów, jeszcze bardziej kompromitował rządzące władze.

1 Plakat Pomarańczowej Alternatywy informujący o happeningu organizowanym we Wrocławiu, 1988 r.

2 Happening Pomarańczowej Alternatywy pt. „Rewolucja krasnoludków”, Wrocław, 1 VI 1988 r.

3 Happening pt. „Pamięci środków higienicznych”, 1988 r.

4 Twórca Pomarańczowej Alternatywy, Waldemar Frydrych „Major”, 2008 r.

■ INDEKS NAZWISK

A

August III 116
August II Mocny 116

B

Bolesław Chrobry 37, 66, 68, 69, 70, 71, 73
Bolesław Krzywousty 72, 75
Bonaparte Napoleon 34
Bytnar Jan 150, 151

C

Chmielnicki Bohdan 112
Chopin Fryderyk 134, 135
Czarnecki Stefan 53, 111, 115

D

Dawidowski Aleksy 150
Dąbrowski Jan Henryk 34, 129, 133
Długosz Jan 9
Dobrawa 64
Drzymała Michał 138

F

Franciszek św. 79
Frydrych „Major” Waldemar 165

J

Jadwiga Andegaweńska 38, 91, 95, 99
Jan III Sobieski 113, 115
Jan Kazimierz 110
Jan Paweł II 52, 160, 161, 163
Jaruzelski Wojciech 162
Jungingen Ulrich von 94

K

Kara Mustafa 113
Katarzyna II 117
Kazimierz (książę Polski) 38
Kazimierz Jagiellończyk 9, 94
Kazimierz Wielki 34, 38, 43, 87, 88, 89, 90, 95 99
Konrad Mazowiecki 74
Kopernik Mikołaj 99, 100, 101, 102
Kordecki Augustyn 111
Kościuszko Tadeusz 121, 122, 123, 125
Kochanowski Jan 103
Kwiatkowski Eugeniusz 145, 147

L

Ludwik Andegaweński 91

M

Mickiewicz Adam 134, 135
Mieszko I 37, 43, 62, 63, 64, 65, 66
Modrzejewska Helena 135
Moraczewski Jędrzej 144

O

Otto III 66, 68, 71

P

Pilecki Witold 157
Piłsudski Józef 140, 141, 143, 144, 147
Plater Emilia 51

R

Rej Mikołaj 103
Rejtan Tadeusz 118
Rodowicz Jan 156, 157

S

Sendler Irena 51
Sforza Bona 103, 105
Siedzikówna Danuta 157
Skłodowska-Curie Maria 135, 136
Stanisław August Poniatowski 39, 46, 117, 120

T

Traugutt Romuald 133

W

Wałęsa Lech 161, 162, 163
Władysław (książę Polski) 73
Władysław IV 139, 10
Władysław Herman 72
Władysław Jagiełło 38, 43, 92, 94, 95
Władysław Łokietek 34, 74, 75, 87

Wojciech św. 37, 66
Wojtyła Karol 160, 163
Wybicki Józef 34

Z

Zawadzki Tadeusz 150
Zawisza Czarny 50, 94
Zygmunt August 103, 105, 106
Zygmunt III Waza 39, 110, 111
Zygmunt Stary 103, 105, 106, 110

Ż

Żółkiewski Stanisław 50, 112, 115

■ INDEKS POJĘĆ

amfiteatr	19	komunizm	144
archeolog	19	ONZ	24
Armia Czerwona	144	oblężenie	117
arras	108	odsiecz	117
arsenał	133	poganin	67
astronomia	103	postrzyżyny	60
bolszewicy	144	sułtan	117
forum	19	Syberia	133
folwark	111	UNESCO	24
husaria	117	włoszczyzna	108
insurekcja	127		
kaseton	108		
kosynierzy	127		